

А.М.Байкулова¹, М.И.Минайдарова², Л.И. Шалабаева³

*¹Тараз инновациялық-гуманитарлық университеті,
Тараз қ. Қазақстан*

*²Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті,
Тараз қ. Қазақстан*

*³Қазақ спорт және туризм академиясы,
Алматы қ. Қазақстан*

ОЙЫН АРҚЫЛЫ МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ КОММУНИКАТИВТІК ДАҒДЫЛАРЫН ДАМЫТУ

Андатпа

Мақалада мектеп жасына дейінгі балалардың ойын арқылы коммуникативтік дағдыларын дамыту мәселесі қарастырылады. Мектепке дейінгі білім беруде дамытуға қажетті дағдылар түсіндіріледі. Мектеп жасына дейінгі балалардың бойында креативтілік, сыни ойлау, коммуникативтілік және командада жұмыс істей білу дағдыларын дамыту қажеттілігіне басты назар аударылады. Баланың сөйлеу тілін дамыту үшін қарым-қатынас арқылы сөйлеу икемділігін жетілдіру қажеттілігі айтылып, қарым-қатынастың атқаратын функциялары көрсетіледі. Мектепке дейінгі ерте жас кезеңінен бастап, балаларды тәрбиелеу мен білім беру мақсатында ойын элементтерін пайдалана отырып дұрыс сөйлеу, қарым-қатынасқа еркін түсу, логикалық тапсырмаларды шешу арқылы коммуникативтілік дағдыларын дамыту жолдары айтылады. Мектепке дейінгі кезеңнің жетекші іс-әрекеті ойын туралы ғалымдардың ой-пікірлері талданып, қорытыланады.

Кілтті сөздер: бала, ойын, тіл, қарым-қатынас, тәрбие, білім беру, дағды, коммуникативтілік дағды.

A.M.Baikulova¹, M.I.Minaidarova², L.I.Shalabayeva³

*¹Taraz Innovative-Humanitarian University,
Taraz, Kazakhstan*

*²Taraz state pedagogical university,
Taraz, Kazakhstan*

³Kazakh academy sport and tourism

DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SKILLS OF PRESCHOOL CHILDREN THROUGH PLAY

Abstract

The article deals with the problem of developing communication skills of preschool children through games. It explains the skills necessary for the development of preschool education. Special attention is paid to the need for preschool children to develop creativity, critical thinking, communication skills and the ability to work in a team. We are talking about the need to improve the child's speech ability to develop speech through communication, as well as the functions of communication. For the purpose of education and training of children, starting from early preschool age, the ways of developing communication skills using game elements, free communication, and solving logical problems are considered. The article analyzes and summarizes the opinion of scientists about the game in the leading activity of the preschool period.

Keywords: child, game, language, communication, upbringing, education, skills, communication skills.

А.М.Байкулова¹, М.И.Минайдарова², Л.И.Шалабаева³

*¹Таразский инновационно-гуманитарный университет,
г.Тараз, Казахстан*

*²Таразский государственный педагогический университет,
г.Тараз, Казахстан*

*³Казахская академия спорта и туризма,
г. Алматы, Казахстан*

РАЗВИТИЕ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА ЧЕРЕЗ ИГРУ

Аннотация

В статье рассматривается проблема развития коммуникативных навыков детей дошкольного возраста через игры. Объясняются навыки, необходимые для развития дошкольного образования. Особое внимание уделяется необходимости развития у детей дошкольного возраста навыков креативности, критического мышления, коммуникативности и умение работать в команде. Речь идет о необходимости совершенствования речевой способности ребенка к развитию речи через общение, а также о функциях общения. В целях воспитания и обучения детей, начиная с раннего дошкольного возраста, рассматриваются пути развития коммуникативных навыков с использованием игровых элементов, свободного общения, решения логических задач. Анализируется и обобщается мнение ученых об игре в ведущей деятельности дошкольного периода.

Ключевые слова: ребенок, игра, язык, общение, воспитание, образование, навыки, коммуникативные навыки.

Қазіргі уақытта жалпы білім берудің мектепке дейінгі саласы бойынша жасалынған өзгерістер болашақ мектеп оқушыларының заманға сай жан-жақты дамуын қамтамасыз етудегі басымдықтарға негізделеді.

Осы орайда бұл мәселенің көкейкестілігін тұңғыш Елбасымыз Н.Ә.Назарбаевтың 2018 жылдың 5-ші қазанында Қазақстан халқына жолдауында, мектепке дейінгі білім беру сапасын жақсарту керектігіне жан-жақты тоқталып өткендігін білеміз. Аталмыш жолдауда балалардың бойында ерте жастан бастап қалыптастыруға тиісті дағдыларға: ойлау негіздері, ақыл-ой, шығармашылық қабілеттерге ерекше көңіл бөлінініп, креативтілік, сыни ойлау, коммуникативтілік және командада жұмыс істей білу сынды қажетті дағдыларды дамыту мәселесіне тоқталған [1].

Себебі қазіргі жаңа заман балалары коммуникациялық технологияларды қарқынды меңгерген. Мәселен кішкентай 5-6 айлық балалардың қолдарына ұялы телефон немесе планшеттерді ұстата салатын болсаңыз, майда-майда саусақтарымен бірден интернет желісі арқылы өзіне қажетті мәліметті, түрлі мультфильмдер мен ойындарды алып көріп, отыра беретін жағдайға жеткен. Яғни бұл жаңа заман балаларының қарқынды түрде жедел дамығандығын аңғартады. Демек, ерте жас кезеңінен бастап баланы тәрбиелеу мен оқытуда 4К моделінің ұсынылуы, жаңа заман адамына жан-жақты біліммен қаруландырып, креативті түрде ойлай білетін, өз іс-әрекетіне сын тұрғысынан қарай алатын, кез келген туындаған мәселеде жылдам шешім қабылдайтын, командада бір-бірімен қарым-қатынас жасай отырып, ұжымда жұмыс жасай білудің негізгі бағыт-бағдарларын қамтиды. Ал осы тұста мектепке дейінгі мекемелерде қандай жұмыстар жасалып жатыр деген сұрақ туындайды. Жалпы бұл салада айта кетер болсақ, 1-ден, мектепке дейінгі білім берудің стандарты мен типтік оқу бағдарламалары жарық көріп жылда жаңартылуда. Сондай-ақ жаңартылған білім беру мазмұны бойынша мектепке дейінгі оқытудың жаңартылған мазмұны енгізілуде. Әрине бұл жолда көп кемшіліктерде бар, алайда санмен қатар сапада өсіп келе жатқаны бізге мәлім. Өйткені жаңа заман балаларына тек жаңа әдіс-тәсілмен келтірілген мәліметтерді, яғни оларды қызықтаратындай мәліметтер, инновацияларды енгізу, түрлі ойындардың түрлерін ендіру, оқытудың жаңа технологиялары арқылы көрініс табуы қажет.

Сондықтан да мектепке дейінгі балалардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастыру мәселесінің өзектілігінің қоғамдық әлеуметтік тапсырысы - баланың әлеуметтік дамыған тұлғасының қалыптасуымен анықталады деп тұжырымдаймыз. Ол баланың болашақта білім алуға дайындығының құрамдас бөліктерінің бірі бола отырып, оған мектеп бағдарламасын табысты

меңгеру мүмкіндігін қамтамасыздандырады. Бұл мектепке дейінгі балалардың ойын арқылы коммуникативтік дағдыларын қалыптастырудағы өзекті мәселесі.

Дейтұрғанмен мектепке дейінгі балаларды оқытуда – диалог арқылы қарым-қатынас жасауға, драматизация арқылы байланыстырып сөйлеуге баули отырып, сөйлеу әрекетінің дағдысын қалыптастырып, сөйлеу икемділігін жетілдіруде тілдік жаттығуларды тиімді қолданғанымыз жөн. Сол себепті мұнда қарым-қатынас мынадай:

- 1-ден, сөйлесу.
- 2-ден, пікір алысу.
- 3-ден, түсіну.
- 4-ден, қабылдау.
- 5-ден мойындау сынды функциялар атқарады.

Осы тұста қысқаша «қарым-қатынас» ұғымына тоқталып өтуді жөн санадық. Жалпы «қарым-қатынас» ұғымының психологиялық аспектісіне: Андреева Г., Леонтьев А., Петровская Л., Намазбаева Ж. және т.б. зерттеушілер өз еңбектерін арнаған. Солардың бірі, Г.Андреева [2] атамашы ұғым туралы өз көзқарасында оны адамдармен байланыс орнатудың, қажетті ақпаратқа қол жеткізудің басты құралы ретінде пікірін білдіріп, қарым-қатынастың адам баласы үшін қажеттілігін түсіндіреді. Демек біз адамдар арасында өмір сүргендіктен, өз қажеттілігімізге қарай, кез-келген жағдайда өз тілектерімізге тәуелсіз түрде кез келген адаммен қарым-қатынасқа түсуге мәжбүрміз.

Олай болса, баланың өз бейнесі өмірлік тәжірибенің әр түрлі түрінде пайда болады. Бала өмірге келген күнінен бастап ересектермен, құрбы-құрдастарымен, және т.б. қарым-қатынасқа түсе бастайды. Осының нәтижесінде адам болу қабілетін іске асырады. Сондықтан да қарым-қатынас - баланың психикалық дамуының негізгі факторы бола отырып, өзін-өзі және басқаларды тану қажеттілігін қанағаттандыру деп түсінеміз.

Алайда, адамның жеке тұлға ретінде дамуына ықпал ететін факторлардың бірі – тіл екенін естен шығармауымыз қажет. Себебі тіл – адам баласының ойын, пікірін, сезімін жеткізуші құрал екені анық. Осы тұрғысынан А.Байтұрсынов тілге қатысты өз пікірін бере отырып оны, тек адамдарға тән құбылыс екендігін айтады. Ал Х.Досмұхамедов тілсіз білім болмайтындығын түсіндірсе, Ә.Садуақасовта осы пікірге жақын өз ойын білдірген. Ол білім алу - тілге байланысты деп, балалардың білімді болуы сөз тыңдай білуінен, дұрыс сөйлей алуынан басталады деп өз ойын топшылайды [3]. Жоғарыда аталған ғалымдардың ішінде Ә.Садуақасовтың тілге қатысты тауып айтылған пікірі, біздің ойымызды аша түседі. Сол себепті ғалымдар еңбектерінде қарастырылған тілге қатысты ой-пікірлер бірін бірі толықтыра отырып, бірінің ойын бірі жоққа шығармайды, керісінше сабақтай түсетіндігін аңғардық.

Демек мектепке дейінгі баланың сөздік қоры бірден байып, дамып кетпейтіндігін естен шығармағанымыз жөн. Ал мақсатқа қол жеткізу үшін балаларды ерте жастан бастап, сөздік қорын барынша молайтып, өзара байланыстырып сөйлеуге үйретіп, сауатты сөйлеуге дағдыландыруымыз қажет. Сонда ғана балалардың ойлау қабілеттері жоғары дәрежеде жетіліп, күнделікті сөздік қоры мол болса, онда бала білімді сапалы, әрі тез меңгереді деп ойлаймыз.

Білім берудің сапасын арттыруда 4К моделі негізінде мектеп жасына дейінгі балалардың ой-өрісін, іс-қимылын жан-жақты дамыту ерте жастан бастап балаларды сөйлеу әрекетіне баули отырып, тілді үйретуді күнделікті өмірде жүзеге асырып, оны шағын адамдар тобынан құралған топпен жұмыс істей білу қабілетін шыңдап, кез келген іс-әрекетте тез шешім ойлап тауып, табылған шешімді қолдана білуде интеллектуалдық ойлауы мен ұшқыр ойлылығын аша білуіміз керек.

Біз мұнда балалардың коммуникативтілік дағдыларын ойын арқылы дамытуға назар аудардық. Ойын – мектеп жасына дейінгі балалардың танымдық әрекетін арттыратын жетеші іс-әрекетінің бір түрі. Мәселен бала өмірге келе саласымен кез келген іс-әрекетті танып-білуге дайын қабілетпен туылмайтынды. Абай атамашы айтпақшы, бала есті болып туылмайды. Ол көріп, ұстап, дәмін татып көріп қана өзін қоршаған ортамен танысады. Сол үшін де балаға ерте жастан бастап тәрбиелеу мен білім беруде, қарым-қатынасқа еркін түсуіне, кез келген ойлауды қажет ететін тапсырмалады орындауда ойын әрекетінің элементтерін қолданып, ойыннан оқуға өту арқылы коммуникативтілік дағдыларын дамытуды көздедік.

Жалпы мектепке дейінгі білім берудің нәтижелігі - ойынның алуан түрлілігіне, оқу-тәрбие мақсатында үйлесімді қолдануға тікелей байланысты екендігі дәлелденген. Осыған орай мектеп жасына дейінгі балалар ойындарының мазмұны: заттық іс-әрекет; кез келген адамдар арасындағы қарым-қатынас пен қоғамдық тәртіптің ережелерін орындаудан тұратындығы анық [4].

Дұрыс ұйымдастырылған ойын балаға тәрбие мен білім бере отырып, миын жаттықтырып, әрі тынықтыратын негізгі жаттығу ретінде қоршаған ортасымен тереңірек таныстырып, болып жатқан түрлі құбылыстар мен заттарды жеңіл түсіндіреді. Демек ойын - баланың жаңа білім алуына, оның ойын, қиялын, есін, зейінін және де шығармашылық қабілеттерін дамытуға таптырмас құрал ретінде маңызы зор.

Осыған байланысты біз қазақтың белгілі ғалым ағартушыларының бала психикасының дамуына ойын әрекетінің шешуші рөл атқаратындығы туралы ой пікірлеріне мән бердік. Мәселен М.Жұмабаев «...ойын - ойлау қабілетінің өсу қажеттілігін, тілдің, дене шынықтыру тәрбиесінің негізгі элементі» - деп пікірін айтса, М.Әуезов: «... ойын деген – бала үшін тек көңіл көтеру мен көзін қуану немесе көңілін шаттандыру ғана емес, ойынның өзінше бір ерекше мағыналары болған», - деп өз пікірін білдірді. Ал педагогикалық процесті жетілдірудегі ойынның рөлі жөнінде Н.Құлжанова: «...ойын бала үшін еліктеу, инстинкт күнделікті негізгі іс-әрекет және өмірі» - деп өзінің құнды пікірін білдірген [5-6].

Жоғарыда аталған ғалымдар М.Жұмабаев, М.Әуезов, Н.Құлжанованың ойын туралы ой-пікірлерін қарастыра отырып біз мынадай тұжырымға келдік. Бала өміріндегі ойынның маңызы туралы пікір білдірген ғалымдардың еңбектері бірін-бірі жоққа шығармай, керісінше баланы дамыту құралы ретінде - ойынның маңыздылығын ашып тұр.

Мәселен, оқу үрдісінде оқу қызметінің тақырыбы мен мазмұнына сәйкес ойын элементтері пайдаланылып, оның танымдық, тәрбиелік маңызы артады. Мектеп жасына дейінгі балаларды әсіресе «*Сиқырлы қоржын*», «*Асық*», «*Көршісін тап*», «*Сөйлемді жалғастыр*» сынды ойындарға қатыстыру өте тиімді. Аталмыш ойындар балалардың ұсынылған жаңа материалды немесе тақырыпты қаншалықты меңгергендігін анықтауымызға көмегін тигізеді. Демек, мектепке дейінгі баланың ақыл-ойын дамуына көмегін тигізіп, қызығушылығын арттыруға, оны қызықтыра отырып ойдан-ойға жетелеп қиялын өрістететін, қабылдау жүйесін дамытатын, ғажап дүние – ойын.

Сондықтан да мектепке дейінгі баланың дамуы мен мектепте табысты оқуының негізгі шарттарының бірі – ол мектепке дейінгі балалық шақта коммуникативтік дағдыларын уақытында дұрыс дамытудан бастау алады. Сол себепті бақша мен отбасының өзара тығыз әрекеттесіп жұмыс жасауының нәтижесі - балалардың толыққанды сөйлеуін дамытудан тұрады.

Бөбекжай-бақшадағы бала үшін сөйлеу әрекеті - оған қажетті білік пен дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді және ойлау қабілеті мен мінез-құлқын реттеуде қарым-қатынас жасау арқылы білімді меңгертеді. Сондықтан тіл сөздің әсерінен баланың қабылдауы, ақыл-ойы мен мінез-құлқының дамуында маңызды рөл атқаратындықтан, бала мектепке жақсы тілдік дайындықпен қаруланып баруы тиіс. Бұл ретте мектепке дейінгі мекеме педагогы тиісті әдіс-тәсілдерді қолдана отырып, мектеп жасына дейінгі балалардың дыбыс қолдануда жиі ұшырасатын кемшіліктер – сөз ішінде дыбысты дұрыс айтпауы, сөз ішінде дыбыс қалдыруы немесе дыбыс алмастыруын жүйелі бақылап отыруы қажет. Мұны мектеп жасына дейінгі балағаөзі білетін өлеңін, тақпағын, таныс ертегісін қайталап айтып беруін өтіне отырып, балалардың айтуға қиналатын р-дан бастап, -л, -с, -ш, -ж, -з, -б, -п, -ф дыбыстарының айтылуына сонымен қатар мұнда, баланың сөйлеу қарқынына, екпініне, мәнеріне де мән беру қажет. Олай дейтініміз мәселен, ортаңғы топтарда: «Қазір сыртта қатты жел соғып тұр», «Далада жел тұрып тұр» сынды сөйлемдерді мысал ретінде келтіруімізге болады. Мұндағы байланыстырып сөйлеу қабілетін тексеруде, оның ақыл-ой мен эмоционалдық даму деңгейін байқауымызға болады. Оны біріншіден әңгімелеу, яғни кез келген өзі білетін ертегіні немесе әңгіме мазмұнын айтып беруін сұрау арқылы; екіншіден, берілген суретке өз бетінше әңгіме құрастыру тәсілімен жасауға болады.

Қорыта айтқанда, балалармен ұйымдастырылатын тәрбие, оқу, демалыс, серуен және т.б. қызмет түрлерінде, осы дағдыларды қалыптастыруда білім беру салаларының жұмыстары көбіне коммуникативтік бағытқа негізделіп отыруы қажет. Мұнда бала тілін дамыту үшін түрлі логикалық тапсырмалар, балалар фольклоры құралдарының элементтері негізінде, ұсақ қол моторикасын дамытуда тілдік жаттығулар жиі жүргізу арқылы жеңіл сөйлемдер құратуда, баланың тілін дамытуда ойын технологиясы элементтерін кіріктіру арқылы іске асады. Аталмыш әрекеттің орындалу мәселесін зерттеп, зерделеп қана қоймай, балалардың коммуникативтік дағдыларын ойын арқылы жағымды қарым-қатынас жасау барысында тәжірибеге ендіру кезек күттірмейтін мәселе. Осы тұрғыдағы зерттеулерде қазақ ойшылдарының ой-пікірлері мен тұжырымдарының негізге алынуы сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мемлекет басшысы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстандықтардың әл-ауқатының өсуі: табыспен тұрмыс сапасын арттыру» атты Қазақстан халқына жолдауы. 2018 жылғы 5 қазан.
2. Андреева Г.М. Общение и межличностные отношения / Социальная психология. Учебник для высших учебных заведений. – М.: Аспект Пресс, 2001.
3. Ибраева М.Е. Ерте жастағы балалардың танымдық белсенділігін дамытудың алғы шарттары // Абай атындағы ҚазҰПУ ХАБАРШЫСЫ. Психология сериясы. - Алматы, 2016. - №1 (46) -Б.146-152.
4. Арзанбаева Б.О. Болашақ мұғалімдердің мектепке дейінгі балалардың ойын іс-әрекеттеріне кәсіби құндылық бағдарын қалыптастыру (қазақ халқының ойындары негізінде): пед. ғыл. канд. ... дис. - Алматы, 2001.
5. Құлжанова Н. Шығармалары: мақалалар, очерктер, педагогикалық ой-пайымдар, аудармалар. - Алматы: Ана тілі, 2014. - 384 б.
6. Атыманова К.Ж. Мектепке дейінгі ересек жастағы балалардың коммуникативтік дағдыларын қалыптастырудың педагогикалық шарттары: пед. ғыл. канд. ... дис. - Алматы, 2010.
7. Жигитбекова Б.Д., Акжолова А.Т – Психологтардың тұлғалық кәсіби маңызды қасиеттері // Абай атындағы ҚазҰПУ-нің хабаршысы. «Психология» сериясы, №4(61), 2019. – С.25-29.